

Anton Hykisch

VĚŘTE
CÍSAŘI

HISTORICKÝ ROMÁN
O CÍSAŘI JOSEFU II.

HOST

Věřte císaři

Anton Hykisch

BRNO 2017

Copyright © Anton Hykisch, 2016
Translation © Miroslav Zelinský, 2017
Kniha vyšla s finanční podporou Komisie SLOLIA,
Literárne informačné centrum, Bratislava
Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2017
(elektronické vydání);
ISBN 978-80-7577-158-2 (Formát PDF)
ISBN 978-80-7577-159-9 (Formát ePub)
ISBN 978-80-7577-160-5 (Formát MobiPocket)

Půlnoční s obavami

Obličej mu zbělel, ve tvářích pocítil chvění. Pokoušel se promluvit.

Co udělá?... Kam udeří?

Hlas mu z úst nevyšel. Rty se chvěly jako podzimní listy.

Co udělá?... Bože, tato nejistota je strašná.

Vášnivě si přál být jasnovidcem. Chtěl uvidět mladého císaře a vniknout do jeho hlavy, probrouzdat jeho mozkem. Co udělá lvíče utržené z řetězu? Na koho skočí? Už ho nic nebrzdí. Energická a silná matka ho držela na řetězu. Matka je už měsíc mrtvá. Je sám, bez dozoru.

Pane Bože, pomoz! Co udělá? Kam padne císařův první úder?

Přidržel se stolku se zkroucenými nohami. Na jejich koncích byly lví drápy.

Kardinál primas měl popelavou tvář. Pozlacené lví drápy se zahryzly do červeného koberce.

Třebaže byl Štědrý den, muž v klerice se očividně bál. Prsty na intarzii stolku se mu rozklepaly. Nedokázal je zastavit.

Vánoce v roce 1780 byly podivné. Setmělo se hned odpoledne. V podvečer začalo prudce sněžit. Mokrý sníh padal na ztuhlé vesnice a města mocnářství, od Antverp přes tyrolské Alpy až po hory bájného Sedmihradska. Minutu po minutě se kontury krajiny ztrácely, jako by příroda chtěla zakrýt žal minulých dnů, pohladit znepokojené tváře. Bílé nebe padalo na země, provincie a župy. Nehřálo, ale mrazilo.

Byl svatvečer. Biskupové, arcibiskupové, vikáři, opati, eparchové, presbyteri, kazatelé, právě navlékaní do vyzývavě skromných černých komží nebo do bohoslužebných ornátů a zlatem protkávaných dalmatik, nejspíše podupávali v sakristiích. Ve střelných modlitbách mezi vklouznutím do alby, vázáním uzlu na ozdobné šňůře se střapci a pobíháním kaplanů, kleriků, ministrantů prosili Boha o dobrou radu. Jak spojit dva protichůdné pocity? Na jedné straně svátek narození Spasitele — na druhé straně nedávná smrt císařovny, arcivévodkyně, královny, laskavé matky mocnářství. Čas půlnočních mší se nebezpečně blížil.

Přívál bílých vloček zastřel nejistotu v duši kardinála primase. Sladká nejistota se rozpouštěla. Možná tady vůbec nebyla. Převládl jediný pocit. Strach, co bude zítra, za týden. Po Novém roce. Co udělá císař? Kdo bude jeho první obětí?

„Co udělá císař?“ zašeptal a rychle dodal: „Ty opravdu nevíš, co udělá Jeho Veličenstvo?“

„Nevím, Eminence.“

Samozřejmě že neví, blesklo kardinálovou myslí. Měl bych se uklidnit. Soustředit se. Ten pětadvacetiletý mladíček s černými vlasy nemůže vědět, co se děje ve vídeňském Hofburgu. Mladý kaplan generálního vikariátu Ostrihomské

arcidiecéze v Trnavě stojí bezradně, ne však ponížene, před svým představeným. Hrabě Josef Batthyány upřel zrak na kaplana, ale jen na vteřinu. Báł se, že mladý kaplan vyčte v jeho očích ten nevladatelný strach ze zítřka. Na Štědrý den by žádný Boží služebník neměl mít strach, pokud opravdu prožívá, co hlásá svatá matka církve.

Kaplan, nedávno vysvěcený bohoslovec, hledí na svého arcibiskupa klidně a beze strachu. Musí se ovládnout, aby neprozradil vnitřní radost, která v něm od rána panuje.

Primasovy prsty na intarzii stolku se lvími drápy stále klepaly, jako by hrál na klavír nebo na cembalo. Jak je dobře, že je tu ticho. Mladý kaplan už od dětství nesnáší hudební nástroje a s nežádoucími zvuky bude bojovat po celý život.

Primas nespouštěl oči z kaplana. Nebyl to pohled suveréna ze starého uherského šlechtického rodu. Primasovy oči připomínaly spíše oči ustrašené matky, která vyprovází syna do neznáma. Kaplan nepatrně pohnul špičatou bradou. Moje matka se teď také chystá na půlnoční. Možná už otec přikázal pacholkovi, aby odklidil sních před domem. Možná se i sám chopil lopaty, protože přival sněhu neustává.

„Nevíš, nevíš, synku,“ zamumlal primas. „Tady u nás jsi byl vysvěcen. Teologii jsi však ukončil na Vídeňské univerzitě. Jak dlouho jsi tam studoval?“

„Tři roky, Eminence.“

„Tři roky,“ ušklíbl se primas. „A netušíš, co udělá náš panovník,“ zaváhal, „nejmilostivější císař?“

Kaplan zavrtěl hlavou. Byl napjatý jako struna, primas nemohl z mladíkovy tváře nic vyčíst.

„Přednášeli ti pánové jako Eybel...“

„Profesor církevního práva...“

„Exkomunikovaný!“ zachvěl se primas. „A Wittola... šéfredaktor *Wiener Kirchenzeitung*, celým jménem Markus Wittola, že?“

Kaplan přikývl. Venku nepřestávalo sněžit. Vločky se měnily ve vodu a pomalu stékaly po vysokém, úzkém francouzském okně.

Primas pokračoval: „Wittola, ten farářík z vesnice u Vídně. A ještě...“ Primasovy prsty nepřestávaly klepat na stolek. Bože, kdy přestane? „A jak se jmenuje rektorův zástupce?“

„Profesor Pehem,“ řekl kaplan.

„Pehem. Ano, ano, můj synu. Nahradil vyhozeného Eybela.“ Kardinál primas se pokusil o úsměv. „Celá slavná takzvaná vídeňská teologická škola. Pletou hlavy stovkám bohoslovců, i vám z Pázmána. Skrze Sonnenfelse, pokřtěného žida, mají velký vliv na císaře.“ Povzdechl si. „Vídeňská škola. Samý jansenismus. To bychom vypadali. Uděláme všechno pro to, aby v seminářích v našich Uhrách tito pánové neuspěli.“

Přestal bubnovat prsty do stolku a v kaplanových očích hledal souhlas. Kaplan se snažil spočítat, kolik pramínek vody stéká po vysokém okně. Věděl své. Najednou se nadechl a trochu pisklavým hlasem řekl: „Přednášel nám také opat Rautenstrauch. Připravuje reformu teologického studia v celém mocnářství.“

Primas přistoupil ke kaplanovi.

„Co říkáš, synu? Opravdu mluvili o reformě studia? Podívejme, odkryli karty.“ Zamyslel se. Určitě jim dodal odvalu sám císař. Primas sotva zastavil horečnaté myšlenky. Nebezpečí se přiblížilo na dosah. Chtějí ovládnout mladé, vychovat jiné kněze, postavit klérus proti Římu, zevnitř zničit svatou matku církev. Jaká opatření dělá vídeňský arcibiskup?

Problémy mu přerůstají přes hlavu. Kardinál Migazzi je už příliš starý.

Mladý kaplan před ním stál nehybně, takřka zpupně. Neuhýbal očima. Primas se pokusil projevit rozhodnost. „Nepodaří se jim to. Ten benediktin s hrozným jménem — všimni si, synu, všechno to jsou Němci — Rautenstrauch, tuším opat z pražského Břevnova, naštěstí nemá moc rozhodovat o naší arcidiecézi.“

Zatím nemá, pomyslel si mladý slovenský kaplan. Uherský primas hrabě Batthyány nemůže nevědět, že bývalého opata císař jmenoval rádcem spojené rakousko-české dvorské kanceláře. Císař tedy určitě pozorně naslouchá jeho radám a možná brzy (kaplan si povzdechl) se výchova budoucích kněží v celém mocnářství od základu změní. Nahlas to neřekl. Podcenil však úsudek svého nadřízeného.

„Tedy, kam udeří císař?“ Primas se pokusil o patetické gesto. „Zdá se, že první úder proti církvi bude zaměřen na duše nás, samotných kněží.“

To je hrozné, pomyslel si primas.

Kaplan jemně přikývl a přes tvář mu přeběhl slabý, sotva znatelný úsměv. Pohled na primase s vystrašenýma očima jen posílil kaplanovu radost, která ho ovládala už od brzkého rána.

Během těchto Vánoc se tisíce lidí brodily v čerstvém sněhu. Ve venkovských kostelících, stejně jako v chrámech a katedrálách měst po celé říši hořely tisíce svíček. Svíčky i lidské duše byly zapáleny. Nevěděly však přesně, zda mají tesknit, nebo se radovat.

Primas Uherského království, ostříhomský arcibiskup se sídlem v Trnavě, před dvěma lety poctěný hodností kardinála, Jeho Eminence hrabě Josef Batthyány dal na štědrý den

přednost nebeské radosti. Bez ohledu na to, co se děje v říšském hlavním městě Vídni.

Primas vnímal sněhové vločky jako miliony bílých poslů, jiskry energie. Dnes večer bude zase veleknězem, pastýřem, který za sebou vede zástupy. Zviditelní Boží moc a rostoucí věrnost křesťanského lidu. Od poslední sněhem zaváté fary na severním Slovensku přes plebány protestanty z nakažených německých měst a nespočetné kláštery až po biskupská sídla království sahá dobře utkaná síť církve. Touto sítí nesmí proniknout do myslí milionů věřících ďábelské pokušení svobodných zednářů, agnostiků, volnomyšlenkářů, reformátorů. Cítil na hrudi ozdobný pektorál. Velký zdobený kříž připomíná povinnost bránit Ukřížovaného vždy a všude za všech okolností. Primas měl v sobě geny staré uherské šlechty z rozvětveného rodu na rakousko-maďarském pomezí, zdědil odvahu obránců vlasti před Turky, přidal k tomu nejvyšší vzdělání ve filozofii a teologii, navíc lásku k literatuře, hudbě a vůbec k umění. (Vždyť mě označují přívlastkem Dionýsos uherského areopagu.) Bůh mu dopřál, aby spravoval obrovské církevní majetky. Byl přesvědčený, že výnosy využívá smysluplně. Svědčí o tom desítky postavených kostelů, chudobinců a církevních sídel.

Kardinál arcibiskup si za místo triumfu zvolil univerzitní kostel svatého Jana Křtitele, součást areálu Trnavské univerzity, založené jeho velkým předchůdcem kardinálem Petrem Pázmánym.

Když se hrabě Batthyány blížil ke chrámu, už z kočáru viděl náměstí přeplněné věřícími, stírali si vločky sněhu z klobouků a pelerín a snažili se dostat do chrámu už zpola zaplněného mladými studenty a kleriky.

Zahřměly varhany. Nitro univerzitního chrámu vypadalo z výšky chóru jako nekonečný bílý tunel pod stále unikající nebeskou klenbou s mihotavými postavami andělů. Oblouky bočních lodí jako by unášely člověka dopředu ve stále se zrychlujícím tempu až ke konečnému cíli před mramorový oltářní stůl vsazený do vysoké stěny. Při podhledu na nadlidské postavy evangelistů a dalších světců, které se postupně objevily na jednotlivých úrovních, se primas cítil jako Dante postupující po poschodích Nebeské hory až k Nejvyššímu.

Velký sbor na kůru, seřazený po obou stranách varhan, se tlačil k zábradlí. Jen v první a druhé řadě viděli, jak se na podlaze hlavní lodi vlní bílá vřava. Lidský vodopád se blíží ke stříbřitému zázraku, jakési lesklé mušli před oltářem. Z koberců nad kamennou podlahou chrámu se vynořuje obrovská kolébka a v ní nad zlatými palmovými listy se v polo sedu zvedá chlapeček s červenými tvářemi, poněkud velký na novorozeně, s výraznými očními víčky, polekaně hledící na blížící se vřavu kněží, kleriků a ministrantů. Výtvar místního řezbářského mistra.

Varhany hřmí všemi manuály, vydávají spodní tóny pekla, výšiny nebe i naději očiště.

Kardinál primas klečí na červeném koberci, potom se pokouší vstát. Je mu něco přes padesát. Ale v těch dobách to už není věk mládence a zvednout se ze země mu pomáhají kněží z obou stran průvodu. Kardinálský purpur ho vyčlenil z bělavého společenství. Stojí před svatostánkem jako sloup a jeho postříbřená hlava se zvedá k nebi.

Rozpřáhl ruce. Z chóru zazní chvalozpěv. Aleluja... aleluja...

Prostor před oltářem oživne, míhají se koncelebranti, biskupové, kanovníci, opati, kněží, ministranti, nádoby, kalichy, lesknou se patény, v žilnatých rukou kardinála oslnivě

září bílý oblouk křehké eucharistie, chvíle posvátného ticha, cinkání neviditelného ministranta, všichni, celý chrám je na kolenou, ti natlačení v uličkách mezi lavicemi, v bočních chrámových lodích klesají do loužiček rozpuštěného sněhu z bot a botiček, válenek, jen ti předvídavější si přinesli nánožníky. Jen ti, co mají čest sedět v lavicích, klesají na kolena, na klekátko vystlaná červenou látkou, protože i pokora a ponížení před Bohem jsou buď mokré a studené či tvrdé, anebo měkké, vystlané přím a slámou, aby pokání příliš netlačilo.

Mladý černovlasý kaplan (křtěný jako Jozef Ignác) se necítil nejlíp. Namačkaný mezi dalšími kaplany, jáhny, kleriky a ministranty stál na pravém křídle bohaté primasovy asistence před oltářem. Byli seřazeni podle velikosti, podle polohlasných pokynů ceremoniáře vstávali, klekali, latinsky odpovídali podle rituálu tridentské mše. Obřady mohly trvat určitě půldruhé hodiny, spíše ale více než dvě hodiny, protože kardinál primas Uher se chtěl zavděčit Bohu, Trnavě a blízkému okolí náročným chrámovým koncertem v provedení chovanců semináře svatého Štěpána.

Jozef Ignác stál v široké řadě, snažil se sledovat obřady, jednotlivá latinská slova se rozdrobila, rozpustila v kakofonii zvuků sboru a různých nástrojů. *Zněly housle, violiny, violy, violoncella, basy, barbory, klarinety, flétny, hoboje, fagoty, klavícebala, spinety, tambory, bubny, cimbály a další nejrůznější nástroje... První slabika z Kyrie eleison se ozývala za takovou dobu, za jakou odslouží ve Vídni celou mši i nejšouravější výpomocný kněz...*

Mladý kaplan přimhouřil oči. Půlnoční v rodné vsi, blízko širokého Váhu praskají ledy na řece. V kostelíku se místní pan farář na půlnoční jako obvykle připojil k písni:

*Pásli ovce Valaši
při betlémské salaši,
anděl se jim ukázal
do Betléma jít kázal:
Vstaňte hore a běžte,
Pána Krista najdete,
on tam leží v jesličkách,
ovínutý v plenčičkách,
Maria ho kolébá, svatý Josef mu zpívá
na housličky ju-ju-ju,
a na dudý du-du-du.*

Kakofonie orchestru v univerzitním chrámu přehlušila vzpomínku na dětství. V přeplněném chrámu vzduch ztěžkl, ke klenbě se zvedal opar z namačkaných těl a sněhových kaluží. Jozef Ignác přimhouřil oči, uši si zacpat nemohl. *Concerto grosso* bylo nezadržitelně dlouhé. Návaly hudby otevřely v mladé hlavě tajemné komnaty. Mhouřil oči. Drží se zábradlí lodě a nad ním bije o stožár plachta bičovaná větrem. Pluje do Tripolisu a do Káhiry, do neznámých světů. Pootevřel oči, vidí stíhlé tmavé děvy a svou neznámou sestru Fatimu. Znějí činely, uslyší křik dervišů, vidí bičované lidi a laskavé vousaté starce, kteří volají *Alláh akbar*, Bůh je velký, a těla, kterých se nedotýká oheň. Chtěl to všechno zaznamenat, napsat, hned jak se vrátí domů do Benátek. Proč do Benátek? Proč ne do rodné Drietomy pod hradem Bytča, na severu slovenské země? Nevěděl proč.

Netušil, že v těch chvílích se stal spisovatelem, otcem příběhů. Zrodil se romanopisec.

Dozněl koncert, utichly nástroje, všichni si oddechli. Nastalo ticho. Znalci si pyšně šeptali, že slyšeli vánoční koncert,

Concerto grosso g moll, opus 6, číslo 8 a složil ho Arcangelo Corelli (štíhlý mnich od paulánů tvrdil, že to sice bylo *Concerto grosso g moll*, ale opus 8, číslo 6 a potom autorem musí být Giuseppe Torelli). Závěrečná slova *Ite missa est* z úst kardinála primase byla sotva slyšitelná. Dav se opatrně rozhýbal. Bílá řada asistence se zavlnila, kaplan Jozef Ignác poslušně odpochoval do sakristie. Za pomoci spolubratrů jeden druhého svlékali z dlouhé bílé alby. Sotva stáli na nohou a všichni měli hlad.

Kaplani a bohoslovci posledního ročníku diecézního semináře měli být hosty kardinála primase. Jozef Ignác si rychle oblékl kleriku, přičísl si vlasy a spěchal do jídelny zasednout ke štědrovečernímu stolu.

Tajemství neznámých kleriků

Ostrý kardinálský purpur zářil z primasových ramenou ještě i ve svitu svic.

„Odpusťte, *dillectissimi filii*, že jsem vás vyrušil ze zpěvu, máte krásné vánoční písně. Je správné, že lid vlastními písněmi oslavuje tajemství vtělení. I když jste z rozdílných žup, zpíváte stejné slovenské písně. *Canti slavici*.“

„*Canti slavonici*, Eminence,“ zašeptal tiše mladík s tonzuroou.

Primas se shovívavě usmál: „*Slavonici*. Jak myslíš, synku.“

Dva trochu vyplašení slovenští klerici v rozpacích vnímali řady knih za primasovou šedou hlavou.

„Ty jsi křtěný Alexander,“ obrátil se arcibiskup k menšímu mladíkovi, který ho neopravoval. „Říkají ti Rudnay de Rudna et Divéky-Ujfalú.“ Arcibiskup spokojeně pokýval hlavou. „Ctihodný rod nižší šlechty. Mluvíš maďarsky i slovensky, samozřejmě kromě latinského jazyka. Jak by tě oslovili doma, kdybys nebyl klerikem všeobecné církve?“

Mladík s plnější tváří vyhrkl: „Alexander Rudnay de Rudno et Diviacka Nová Ves... Eminence.“

„Kolik je ti let, synku?“

„Dvacet.“

„Pamatuji si tě z kurzu filozofie tady v Trnavě. Vídával jsem tě v archivu.“

„Vypomáhal jsem jako archivář vikariátu. Teď studuji teologii v Budíně.“

„Snaživý mládenec. Přijel jsi na svátky navštívit rodiče? *Bene, benissime*. Miluješ knihy, že?“ Arcibiskup nečekal na odpověď. „Ještě tě čeká mnoho knih. Pokud budeš tak pilný jako dosud, uděláš si doktorát z teologie v hlavním městě království v Prešpurku.“

Hrabě Batthyány vstal od stolu seminární knihovny a začal se procházet. Ruka s prstenem zakroužila před tváří mladšího klerika.

„Zjistil jsem si, že i ty jsi *nobilis*, synku.“

„Antonius Bernolák Slanicensis, Eminence.“

„Takže Bernolák de Slanica. Zeman z nejsevernějšího koutu naší vlasti. Kolik ti je?“

„Osmnáct, Eminence,“ odpověděl a bezděky si hrábl do vlasů. Arcibiskup se pousmál.

„Nezvykl sis na tonzuru? Do dalšího svěcení bude i huř, neboj se, synku! Jsi velmi pracovitý. Chceš překonat svého staršího přítele. Pamatuji si tě z Prešpurku ze semináře svatého Imricha.“

„Ystudoval jsem tam rétoriku, filozofii a poetiku.“

„Na zdejší královské akademii si dokončíš filozofii. Když budeš dobrý, nemine tě doktorát z teologie ve Vídni na Pázmáneu. Ještě se uvidí. Prý jsi nadaný na jazyky, říkal mi kaplan Bajza.“ Bernolák přikývl. Arcibiskup k němu natáhl dlaň,

jako by ho chtěl pohladit. „Osud sirotka je těžký, synku. Víím, víím. Kdy ti umřel pan otec?“

„Před šesti lety. Bylo mi dvanáct, bratrovi šest.“

„Smutné, smutné. Ale neboj se. Matka církev ani vlast nenechají sirotky bez pomoci.“ Po chvíli se zeptal: „Jsi hrdý na svoje zemanství? Jakou máte erbovní listinu?“

Bernolák si odkašlal a spustil: „Modrý štít příčně rozdělený tekoucí řekou. V horní části jsou nad řekou tři červené růže. V dolní části na zelené louce jsou dvě bílé solné skály — *petra salis*. Nad štítem máme přilbu s korunou.“

„Solné kameny?“

„Moji předkové obchodovali se solí z Polska a dodávali ji i císařskému vojsku. Byla to pomoc v boji proti rebelům.“

„*Bene, bene...* jaké krásné, přímo biblické podobenství. Vy mládenci máte být solí tohoto království. Zárukou proti zkáze a hnilobě světa.“ Zastavil se před nimi. Dlouhatánské voskovice poznamenaly jeho tvář svatozáří. „Zavola jsem si vás jako *nobiles*, jako syny významných rodin, abyste i nadále byli nápomocni při udržování a šíření katolické víry. Vaše *noblesse oblige*, že, pánové?“ Primas zvedl pravici směrem k bohoslovcům. „Přijměte požehnání: *Benedicat vos omnipotens Deus*,“ poslední slova skoro zašeptal. Arcibiskup byl zřejmě unavený. „A teď běžte ve jménu Božím mezi své spolubratry.“

Klerici pochopili. Primas přistoupil ke dveřím knihovny, za kterými se ozýval vánoční zpěv. Oba bohoslovci vzorně vykonali *homagio*. Jeden po druhém poklekli a políbili biskupský prsten svého představeného.

Bylo po půlnoci. Arcibiskup se opřel o rám okna. Přívál sněhu venku neustával. Bůh nás nenechává úplně bez naděje. Tito mladí lidé vyznařují klidnou jistotu. Arcibiskup jako by na chvíli zahnal do kouta strach z budoucnosti.

„Tak mluvte, pánové! Dostali jste *laudatio*? Anebo novoroční karcer?“

Mládenci dojídali poslední zákusky ze zpola uklizených stolů. Otázky se sypaly a dva nešťastníci jaksi neodpovídali. Kaplan Bajza k nim přišel od kuchyně se dvěma sklenicemi v ruce:

„Prosím, páni zemané, račte se napít!“ Kaplan byl ve tváři červený a v úzkých rtech mu cukalo. „Nenechejte se pobízet, *nobiles!*“ Rozhlédl se po jídelně, kde zůstal jen hlouček kleriků. „Co nám vzkazuje náš arcipastýř? Že také v naší církvi jsou dva druhy lidí? Nejsme si rovni před Bohem, protože ti urozenější jsou si rovnější?“ ušklíbl se.

„Pane kaplane... prosím vás...“ zaúpěl malý Rudnay.

Bernolák vzal nabízenou sklenici: „Děkuji, pane kaplane. Na vaše zdraví!“ Rychle vypil bílé víno a vydechl. „Šťastné a veselé... Nekazme si svátky, páni bratři! Neposadíme se?“

Sesedli se kolem stolu plného drobků a špinavých talířů. Oči jim jiskřily a mladíci sahalí po zpola dopitých džbánkách. Zůstalo jich jen několik, pět nebo šest. Bavili se volně, leda byle, jako se mluví po půlnoci po svatvečeru. O dárcích, které dostali z domova, o rodičích, bratrech, sestřích, o možných výhodných farách. O Trnavě, Prešpurku, Budíně, Vídni.

Kaplan Bajza nepřestával rýpat.

„Ty, spolubratře Antone, přišel jsi z Prešpurku ze semináře Emericanum. Byl jsi taky u radnice hlavního města našeho království?“

Bernolák přestal jíst makovník a přikývl.

„Vedle prešpurské radnice vyrůstá nová velikánská stavba. Palác.“

„Ano, pane kaplane. Palác, rezidence se skvělou výzdobou. Uvnitř bude prý malý zázrak. Zrcadlová síň.“

„Takže víš, pro koho se tento palác staví?“

„Ano, pro našeho arcipastýře...“

„*Bene, domine*. Primasův palác je před dokončením. Víš, kolik takový palác, skvostnější než palác knížete Grasalkoviče, stojí? Nevíš? Ani já to nevím, chlapče. Desetitisíce. Statisíce zlatých.“ Odmlčel se a tvář mu ještě víc zrudla hněvem. „Jesle pro dobytek. Kočár se šestispřežím a palác. Pro nástupce apoštolů. Pro rybáře!“

Trapné ticho. Potom se zvedl malý Rudnay.

„Církev je bohatá, ano. Bohatství však není hřích, pokud se používá pro všeobecné dobro,“ vyhrkl vzrušeně. „Rád bych se vás zeptal, pane kaplane: Kdo platil vaše studia, v Prešpurku, v Trnavě, ve Vídni?“ Kdosi bouchl do stolu. „Kdo platí naše studia, naše...“

Bajza neodpověděl. Hřmotně si odsedl.

Malý Rudnay vyprávěl, jak ho z Budína služebně vyslali za sedmihradským biskupem s cenným středověkým rukopisem. Tamním biskupem je hrabě Batthyány. Jiný Batthyány, křesťním jménem Ignác. Ne, není to bratr toho našeho. Jiná větev. Vědec, historik, astronom. Zakládá sbírku nejstarších rukopisů Evropy, pergameny, iluminace. Kdyby byl chudý jako rybáři v Galileji... Takže... V biskupském sídle v Albě Iulii buduje knihovnu. Kdesi v Německu zakoupil evangeliář z devátého století. Z dob Karla Velikého... „Ach Rudnayı, jsi chytrý chlapec, v devátém století jsme i my měli říši starých Slováků. Taky jazyk starý jako latina nebo řečtina... *Lingua slavica*.“

„Ne, ne,“ vyskočil najednou hubený Anton Bernolák de Slanica. „*Lingua slavonica*. Slovenský jazyk. Ne slovanský.“ Bernolák se zvedal od stolu. „Jinak, páni bratři, doporučuji vaší pozornosti knižní novinku. Knihu napsal Juraj Papánek,

kněž mezi osadníky na jihu Uher. *Historia gentis Slavae. De regno regibusque Slavorum*. O čem je ta kniha? O nás, o našich předcích, chlapani. Méně mluvíte! Čtete! Studujte!“

Potom vykřikl kaplan Bajza: „Páni bratři, odpovězte mi na otázku: Jak teď spolu mluvíte?“

Napjatá pauza.

„Jak spolu mluvíme? Ha, ha. Po našem. Slovensky.“

„A viděl jsi, Rudnayı, ve slavné knihovně v Albě Iulii *slovenskou* knihu? Viděl jsi ty, zemane Bernoláku, v naší seminární knihovně za zády našeho arcibiskupa *slovenskou* knihu? Latinské jsi viděl. Latinské vidíme všichni. Vždy a všude. Jenže, páni bratři,“ funěl, „dnes v Evropě národy nemluví latinsky. Italové, Španělé, Portugalci, Francouzi mluví staletími pozměněnou latinou. Ale ostatní? Rozumí tvůj otec, tvoje matka latinsky? Žijí tu velké kmeny germánské, keltské. Takže kromě latinských knih vidíme i knihy francouzské, německé, anglické. Já sám,“ zarazil se. „V Anglii žije jeden spisovatel, John Owen se jmenuje. Napsal epigramy. Trefné, úžasné a já...“

Nenechali ho domluvit. Jedni tleskali, jiní příkyvovali, že má pravdu. Jsou však národy jako Maďaři, Srbové, Rusíni nebo Slováci — a ještě nemají knihy ve svém jazyce. Jiní tvrdili, že už viděli knihy maďarské, srbské, české. Aha — české. Dobře, ale mnozí Češi jsou protestanti, odpadlíci. A čeština se v mnohém od naší řeči odlišuje. Mnohým slovům nerozumíme. My tu potřebujeme *naše* knihy. Nemůžeme zůstat ve světě jako *sine librorum populus*. Národ bez knih.

„Jenže, máme my Slováci společnou řeč? Mluvíme v nářečích. V jakém jazyce bys tiskl svou knihu, Juraji Palkoviči? Odkud jsi? Z vesnice nad řekou Nitrou? Jak tam mluvíte? A co ti z východu, z Prešova, Bardějova? Rozuměli bychom ti všechno?“

Vřava pokračovala. Kdo rozhodne, jak máme slova psát? Existuje slovenská gramatika? Slovník? Jak napsat hlásku, která se nevyskytuje v latině, němčině? Musí být nějaká regulace... Jinak nastane chaos. A taky jaké písmo použijeme? Německý švabach? Já jsem pro latinku. Už i Maďaři tisknou knihy latinkou. Po vzoru Francouzů a Angličanů. Ale Češi a Němci se drží německého písma.

Bylo snad už po jedné v noci, když do stolu bouchl mladý Palkovič.

„Vždyť nemáme slovensky ani Písmo svaté! Knihu knih nemáme v řeči, které by rozuměli naši rodiče, dědové, babičky. Jen v češtině našich protestantů. Ach, pánové, blouzníme. Bůh nám odpusť.“

Kaplan Ignác Bajza mlčky seděl v koutě nad dopitým, prázdným džbánem. Bručel si. Bibli, ano, nemáme po našem. Jenže já jsem nejen kněz. Jsem spisovatel a opravdu jím chci být. Chtěl vstát a oznámit to všem těm mladičkým chlapcům. Něco mu však říkalo: Ne, ne! Máš svoje tajemství. Nepochopili by tě.

Posmutněl. Nikdo z těch okolo ještě nepodlehł pokušení psát příběhy. O světě, o dalekých krajích. O láskách a neláskách, o životě nejen andělů a ďáblů, ale o životě obyčejných lidí.

Najednou vstal a hlasitě zvolal: „Páni bratři, milí bohoslovci! Ve jménu našeho pána a dobrodince,“ usmál se, „prohlašuji tuto štědrovečerní noc za ukončenou. *Vespera finita*. Některé z nás čeká ještě jedna kniha. Breviář. A z něho poslední nokturno! Latinsky. Takže, pánové, zavíráme. Šťastné a veselé...“

Co se zrodilo v tuto noc?

Kaplan si uvědomil, že už nemůže čekat. Ani chvíli. Nemůže čekat na někoho, kdo určí pravidla, *reguli*. On *sám* určí

pravidla, sám se ujme velkého úkolu. Podle vlastních pravidel napíše knihu. Ve zneuznávaném a dobrodružném žánru zvaném román. Bude to jeho jediné předsevzetí o svatvečeru léta Páně 1780. Nechť mi pomáhá Bůh a náš císař.

Sbalili se a vytratili do svých pokojíků a komůrek. K vlastním stolkům. Venku stále sněžilo.

Ukřižování císařského dvora

„Zastav, člověče! Neslyšíš?“

Pod spřežením panského kočáru zavířil sních a jeho mračno olízlo temné zdi vídeňského Hofburgu. Celou ranní ulicí se ozývaly rány a potom jako by zapraskalo dřevo.

Z kočáru opatrně sestupoval silný muž v semišových holínkách a rázně seskočil do sněhové kaše. Pohlédl na šedé zdi císařského Hofburgu a nevěřil vlastním očím. Vchod, kterým denně chodil do práce, najednou zmizel. Přesněji řečeno nezdisel, ale změnil svou podobu. Přes částečně zasklené dvoukřídle dveře byly zkřížené dvě široké latě. Hle, ondřejský kříž, vzpomněl si hrabě Rosenberg na učebnici heraldiky. Tyto latě byly navíc nehoblované a přibité ke vchodovému rámu obrovskými hřebíky, skutečně vhodnými tak pro židovskou veleradu anebo Piláta Pontského v Jeruzalémě.

Hlavní komorník císaře Josefa II. pobíhal před vchodem. Údery kladiv ho přivedly před hrstku chlapů v kožiších. Od oka měřili zbylá okna, aby zatloukli i je.

„Zbláznili jste se? Přestaňte!“

Vídeňský stolař, ještě pořád zaměstnanec císařského dvora, poznal hraběte a pokusil se o poklonu.

„Osvícený pane, mám takový rozkaz.“

Vzápětí se vpředu ozvaly mohutné údery kladiva a něco zapraštělo. Masivní vchodové dřevo starého Hofburgu začalo praskat, nejprve jemně jako vzdech a potom přešlo do zvuku, který mohl připomínat pokus roztrhat bohatě našasené šaty rozechvělé dámy před aktem smilstva. Stoletými zeslabený lak povolil a na zem dopadly kousky žlutavého lipového dřeva.

„Filigránské ozdoby,“ povzdechl si hrabě. Chtěl ještě nahlas říct: „Toto vám, chlapi, neprojde! Přísahám!“ Ale nestačil se ani nadechnout.

„Je to rozkaz Jeho císařského Veličenstva, osvícený pane. V jedenáct přijde sám zkontrolovat, jestli...“

Hrabě František Xaver Wolf Rosenberg-Orsini zamířil ke svému kočáru. Měl promočené holínky.

„Najdi jiný vchod. Nezatlučený. Pohni!“

Císař Josef II. v noční košili pobíhal po modrém salonu a za ním poskakovali dva tajemníci s psacími podložkami na krku. Nástěnné hodiny ukazovaly devět hodin a deset minut.

„Máte zpoždění, milý hrabě! Nestihl jste všechny chody své snídaně?“

„Ne, ne. Já...“

„Svou kávičku jsem si už vypil. Taky jsem se oholil.“ (Císař se holí vlastnoručně, což se neobejde bez škrábnutí.) „Teď už jen učesat a obléknout... Co si myslíte o šněrovačkách?“

Hlavní komorník Rosenberg-Orsini se začervenal.

„Mám na mysli dámské šněrovačky, milý hrabě,“ usmál se nad hraběcími rozpaky. „Nedávno jsem si všiml, že šně-

rovačky vážně poškozují ženské tělo. Zdá se, že tento hloupý dámský zvyk budeme muset omezit, či přímo zakázat. Ze zdravotních důvodů.“

Komorníci pracovali. Jeden vyložil z komody spodní prádlo, roztáhl dlouhé zimní spodky a už měl připraveny i vojenské kalhoty, druhý postrčil stolek, aby se císař mohl navléct do uniformy, další čekal s přičeskem, pudrem a parfémem.

„Takže, hrabě? Ztratil jste řeč? Přece nebudeme kauzu šněrovaček řešit večer s pěti kněžnami.“ Zasmál se. „Dokážete si představit jejich obličej?“

„Domnívám se, že máme jiné...“

Císař se rozesmál, až se zvedl obláček pudru.

„Sotva jste ke mně trefil, že? Hofburg je opravdu pořádné bludiště.“ Ironicky zkoumal hlavního komorníka. „Co jste to minule říkal? Že ten starý Prušák Fric prý u nás po smrti méj matky předpovídá revoluci? Má pravdu. Revoluce opravdu už začala. Přímo tady v Hofburgu. Dal jsem uzavřít všechny už nepoužívané místnosti, sály, pokoje, chodby. Ušetříme za stráže, nebo ne?“

Rosenberg neodpověděl.

„Revoluce začala. Tady na panovnickém dvoře. Každá úspěšná revoluce musí začít shora. Od hlavy, abychom nepřišli o hlavu,“ zasmál se.

„Ale, Veličenstvo, ty hřebíky...“

„Taky zámek Schönbrunn jsem dal zavřít.“

„Ale...“

„Císařský dvůr? Nic nepotřebuji, stačí mi jedna ložnice a kabinet, kde budu pracovat.“

„Ale, Veličenstvo, panovnický dvůr... reprezentační prostory... kde budete přijímat...“

„Za chvíli půjdeme do mezipatra. Tam řemeslníci uvolňují jednu chodbu. Musí být dost dlouhá, aby pojala hodně lidí. Bude mít vchod přímo z ulice. Kontrolní chodba. Dobrý název, ne? Chodba, kde bude císař kontrolovat chod celého státu.“

Hrabě Rosenberg-Orsini stále nechápal nastupující revoluci.

„Kontrolní chodba bude otevřená denně — kromě neděle —, řekněme od desíti do jedné. Možná i déle. Pokud nebudeme mít hlad. V této chodbě se shromáždí prosebníci, kritici, ukřivdění a možná i spokojení lidé. Ti, co mají něco do činění s naší vládou. Všichni, kteří mají stížnosti, otázky, poznatky. A já...“ spokojeně se rozhlédl kolem, protože všichni v saloně jako by na chvíli strnuli, „jako panovník z Boží milosti znám reálný stav říše. Budu napravovat chyby, křivdy, řešit stížnosti přímo na místě, z očí do očí. Anebo — pokud je potřeba případ dál prošetřit — páni tajemníci všechno sepišou. Nepořádky budeme řešit plynule a klidně, jako plynou vody našeho Dunaje. Domluvil jsem. Amen. Neusmívejte se, pánové. Opravdu to tak chci. Staří Římané měli Forum, shromáždění svobodných občanů. Naše mocnářství bude mít — kontrolní chodbu.“ Nervózně se rozesmál. „Co nevyřešíme v chodbě Hofburgu, vyřešíme na místě. Pojedeme klidně i na kraj světa. Na kraj našich držav určitě. Mimochodem, hrabě, po Novém roce se chystám do Nizozemska. Náš strýc Karel Lotrinský zemřel. Vzdálená bohatá provincie si zasluhuje víc pozornosti. Už mám tip na nového místodržícího. Co vy na to, milý hrabě?“

Rosenberg úplně zničeně přikývl.

„Souhlasí i náš kancléř kníže Kounic, byť rapidně stárne a stále méně myslí na zahraniční politiku. Takže, kde je chyba?“

„Vaše cesty, Veličenstvo... Určitě jsou užitečné. Vaše zdraví ale...“

„Jako bych slyšel svou drahou matku! Moje cestování neustále doprovázely její nekonečné obavy.“ Císař jako by ztratil rozhodnost. „Tolikrát mě varovala. Bála se o mě. Moje návraty z cest byly zdrojem jejího štěstí.“ Zesmutněl. Možná i poslední cesta do Ruska, ještě v létě, rokování, oslavy, divadla, plesy, neznámá atmosféra Petrohradu, Moskvy, blízkost stárnoucí, ale stále vyzývavé carevny Kateřiny, to vše mohlo přispět ke zhoršení stavu císařovny matky.

Císař sáhl po vojenském kabátci ve tmavozeleném odstínu.

„Rosenbergu, dříve než začnu úřadovat, půjdete se mnou zkontrolovat, zda je kontrolní chodba schopná provozu.“

Hlavní komorník neochotně stoupal za císařem po schodech do mezaninu. V zimním jasu znovu uviděl vchod se zkříženými deskami.

„Přišli jsme k vašim službám, císařské Veličenstvo.“

Arcivévodkyně Marie Kristina a její manžel kníže Albert Sasko-Těšínský se blížili ke stolu, za kterým je očekával císař. Oba byli udýchaní. Pokusili se o jemnou úklonu. Marie Kristina nasadila neodolatelný úsměv. Mimi je stále krásná, i navzdory zimnímu nečasu jí plavé vlasy zdobí mistrný vysoký účes. Je jen o dva roky mladší než císař, ale věk jí spíše půvab přidává, než ubírá. Pohybuje se sebejistě, ztělesňuje majestát, jaký snad měla kdysi jejich matka. Mimi udržuje svou koketnost a touhu po dobrodružství na uzdě. Na rozdíl od o mnoho mladší Marie Antoinetty. Mimi je přesně taková (tady se Josef v myšlenkách zarazil), vlastně se krásou a přitažlivostí podobá Isabele, bytosti dnes už neexistující, ale skryté ve sklepení stínů, ke kterým se sestupuje po kluzkých schodech.

Když císař přimhouřil oči, pohlédl na obě ženy, sjednocené v lásce a hříchu, lišící se jen barvou vlasů a drobnostmi těla. Josefa zamrazilo. Přinutil se otevřít oči a zadíval se na sestru.

„Příliš jste nespěchali předstoupit před svého panovníka.“

„Cesta mezi Prešpurkem a Vídní je zčásti zavátá, Veličenstvo,“ řekl tiše Albert. „Podél Dunaje fouká ostrý vítr. Jsme rádi, že jsme cestu zdolali.“

„Čekají vás ještě mnohem těžší cesty, než je trasa Prešpurk—Vídeň. Posadte se, kníže a arcivévodkyně,“ ukázal na malé kanape v rohu kabinetu. „Za chvíli přinesou čaj.“

Marie Kristina si sedla na kraj.

„Výsosti, to je moje vina. Nechtěla jsem přijet a bránila jsem manželovi, aby se do Hofburgu dostavil.“

„Kvůli počasí, arcivévodkyně?“

„Dobře víte, že kvůli počasí ne.“ Po chvílce zašeptala: „Taková urážka. Čím jsme si to zasloužili?“

„Nevím, o čem mluvíte. A hovořte hlasitěji, sestro!“ Sáhl do spisů. „Mám pro vás dobrou zprávu.“

„Snížení našich příjmů o třicet pět tisíc zlatých považujete za dobrou zprávu, Výsosti? Kníže Albert jako místopředseda Uher je zároveň hlavním kapitánem království. Dostával tři sta tisíc. Jako kapitánovi Jazygů a Kumánů mu přináleží dalších sto dvacet tisíc...“

„Kapitán Jazygů a Kumánů?“ rozesmál se císař. „Dávné zděděné tituly, dávno mrtvé funkce... Ty národy už ani neexistují. Rozhodl jsem se šetřit. Neslyšeli jste o hladomoru? Nevšimli jste si po cestě, kolik tuláků a invalidů mrzne na ulicích? — Mimoходом, sestro, proč nenecháte mluvit knížete?“ Mávl rukou. „V Prešpurku už peníze potřebovat nebudete. Rozhodl jsem se, že...“

Marie Kristina začala fňukat. Císař vstal od stolku a přikročil k sestře.

„Mimi, vzpamatujte se! Kdyby vás viděla paní matka.“ Mimi začala slzet ještě víc. Oba muži vedle ní pocítili strach, že vysoký účes s umělými květy se najednou zlomí a sesype se na krásnou kněžnu. Josef se pokusil zabránit katastrofě a natáhl k sestře ruku. „Mimi, arcivévodkyně... ovládejte se! Situace se změnila... Zemřel náš strýc, místodržící v Bruselu... Tak už neplačte, kněžno. Rozhodl jsem se, že vás dva jmenuji guvernéry našich držav v Nizozemsku. Odcestujete co nejdřív.“

Albert Sasko-Těšínský vyskočil z pohovky a chtěl císaři Josefovi políbit ruku.

„Ne, ne, milý Alberte!“ Josef štítivě odtáhl ruku s dlouhými prsty. „S tím je konec. Končíme se španělskou etiketou. Žádné klekání. Žádné líbání rukou! Vždyť takové pocty patří jen Bohu všemohoucímu. Já nejsem Bůh. Jsem jen císař,“ zvolal Josef.

Kníže Albert byl bledý, mnohem bledší než Mimi.

„Výsosti, děkujeme za důvěru. Takové překvapení! Ale co se stane s naší rezidencí, s obnoveným hradem? Co s Terezianem? Taková nákladná přístavba! Musíme všechno opustit?“ Povzdechl si. „Moje sbírka rytin a grafických listů. Kdy přikazujete odjet?“

Císař se kochal rozpaky této dvojice.

„Budete mít dost času, kníže. Nejprve se totiž do Bruselu vypravím já, abych se podrobně obeznámil se situací. Úřad — podotýkám symbolický — převezmete až po mém návratu. Někdy v létě.“

Mimi se otřela růžovým hedvábným kapesníčkem. Tvář se jí rozjasnila: „Takže ještě stihneme vaši korunovaci. Mám velkou radost.“

Císař si znovu sedl za stůl přetékající papíry.

„Žádná korunovace nebude.“

„Žertujete, Veličenstvo? Apoštolská koruna svatého Štěpána je stále uložena v bezpečí na prešpurském hradě a čeká.“

„Ano, Veličenstvo. Čekají uherští stavové, šlechta, čeká ostrihomský arcibiskup primas, čekají další biskupové, čekají svobodná královská města. Čeká celé Uherské království a těší se.“

Josef se zachechtal: „Těší? Kde jste to vzal, kníže Alberte?“ Zavrtěl hlavou. „A kdyby se i těšili, žádná korunovace nebude.“

Mimi vyskočila a přiběhla k bratrovi: „To nemyslíte...“ zašeptala, „to nemyslíš vážně? Naše matka byla apoštolskou uherskou královnou, českou královnou, moravskou markraběnkou, slezskou vévodkyní. A ty se nechceš dát korunovat?“ Josef cítil její parfém po fialkách, znervózněl. „To je šílenství, nechápeš? A co naše rakouské země? Jsi přece také arcivévodou rakouským.“ Josef ji zlehka odstrčil.

„Obávám se, Výsosti, že riskujete protiústavní krok,“ zaúpěl Albert Sasko-Těšínský. „Očekává se od vás přísaha na výsady všech zemí této říše.“

Josef se nepřestal ironicky usmívat. „Teď jste mě správně pochopil, milý Alberte! Nechci... nemohu přísahat na tradiční výsady, na žádnou ústavu. Nechci být křivopřísežníkem ani v Rakousku, ani v Čechách, ani v Uhrách, nikde. Chci mít volné ruce,“ vydechl.

„Vaše... naše moc pochází od Boha. Korunovace je obřadem přijetí vyšší moci. Naše matka by s vaším rozhodnutím nikdy nesouhlasila. Pamatujte na to, co jste jí slíbil před její smrtí.“

Josef vykřikl: „Arcivévodkyně, ovládejte se! Slíbil jsem císařovně, že se o vás všechny postarám. Nebyla řeč o žádných

korunovacích! A žádám vás, milá sestro, abyste respektovala moje rozhodnutí.“

Za oknem Hofburgu se vyjasnilo. Sněžení ustalo už v noci.

„Začneme se tedy balit,“ řekl docela zbytečně Albert Sasko-Těšínský a zvedl se z kanape.

„To bude nejmoudřejší.“ Císař zlostně zaklapl černý obal na spisy. Audience skončila. Zapomněli i na jmenovací dekry.

Syn, matka a ostatní

Byl jsem sám. Opuštěn navždy a navěky. Rozčilovali mě všichni, kteří mě chtěli svou přítomností přesvědčit, že nejsem sám. Začal jsem nenávidět každého, kdo se ke mně choval laskavě. Nepotřebuji soucit. Jsem dost silný, abych svůj další život prožil bez laciných emocí. Nesnažil jsem se zatajit, že mě všichni kolem rozčilovali. Nepředstíral jsem, že někoho miluji, protože jsem nikoho nemiloval.

Moji početní bratři a sestry už dříve zjistili, že nepotřebuji básněmi opěvované city. Španělský dvorní protokol mi umožnil vnímat je jako arcivévodkyně a kněžny a vévodkyně, kterým patří úcta, ale nemají si nárokovat nic navíc. Motali se na matčině dvoře jako dobře vykrmená domácí zvířátka, kočky a psi, spolehlivě vycvičení lipicánští koní určení pro karuselové slavnosti. Žili jako ozdoby Jejího Veličenstva, dobře vychované a dobře kočírované. Každý člen našeho rodu byl hoden nejméně padesáti tisíc zlatých, jak se ukázalo v závěti, kterou jsem (přece jen trochu třesoucím se rukama) otevřel v podvečer po matčině smrti. Císařovna a královna byla

strážkyní ctností nejen v oslavných projevech. Každoroční těhotenství a porody byly vzorem fungování manželské lásky a příkladem, jak křesťanská rodina může a má plnit velký Boží plán plodnosti nejen v mocnárství a zbytku Evropy, ale také v civilizačně zaostalých zámořských državách.

Jen já, prvorozený syn, jsem výjimkou. Takřka se stydím přiznat, že jsem jedinou výjimkou. Stal jsem se vládcem a nemám po boku nikoho. Ani manželku, ani syna, ani dceru. Nikoho. Zůstal jsem jediný a osamělý. (Starý dýchavičný pruský král Fric mě rád pomlouvá u vyslanců, že v Evropě jedině ve Vídni sedí na trůně starý mládenec náladovější než nejošklivější staré panny. Ten Fric, o kterém všichni vědí, že svou ženu držel daleko od sebe na jiném zámku a každý večer v Postupimi lehával s italským flétnistou.)

Samozřejmě, zůstala zde i arcivévodkyně Marianna, narozená dva roky přede mnou, nejstarší dcera. Žádná krasavice, ostrý úzký nos, tenké rty, po čase ji shrabila záhadná nemoc, jako by jí na zádech ještě něco rostlo. Prostě zůstala bez ženicha. Změnila se v pomlouvačnou starou pannu a matčinu obletovatelku. Místo chlapů sbírá mince, mědirytiny a obdivuje přírodovědné názory pana Borna, známého svobodného zednáře. Podle matčiny vůle ji s radostí odešlu do kláštera alžbětinek v Klagenfurtu, kde se může jako matka představená věnovat sociální práci. Podobné to bude i s další ukrytou sestřičkou — arcivévodkyní Alžbětou. Kdysi krasavice, po epidemii černých neštovic má znetvořenou tvář, neustále oteklé dásně, zkažené zuby, vole na krku. Už léta se schovává v komnatách Hofburgu. Volatou Lisl velmi brzy odešlu do kláštera šlechtičen v Innsbrucku. Bohu zasvěcené dámy tam mají dovoleno jednou ročně uspořádat ples. Ha, ha. Můj nejmladší bratříček, tlustoučký Max, se taky už deset let motá

v matčině dvorní *Kindergarten*. Matka mu nedovolila, aby se oženil, určila mu církevní kariéru. Jen čekám, až Max vypadne do Kolína nad Rýnem jako novopečení kurfiřt a budoucí arcibiskup.

Samozřejmě budou říkat, že nikoho nemám rád, ani knížata, ani arcivévody, i když to jsou mí sourozenci. Vyháním je ze dvora jako parazity. Mají pravdu. Každý by měl plnit poslání dané mu Bohem a nežít zbytečně. Královna matka zemřela, naše mateřská škola v Hofburgu ztratila smysl.

Ani svou matku jsem vždycky nemiloval. Po náhlé smrti otce (ani se neptejte, zda jsem ho miloval, samozřejmě jsem jím pohrdal) jsem se stal spoluvládce vedle své matky. Jen Bohem posvěcené monarchické zřízení (Platon znal aristokracii i demokracii) může strpět absurditu dvojvládní dvou korunovaných hlav. Navíc jde-li o matku a syna. Takový model obšťastnění poddaných občanů je stěží udržitelný. Někonečné hádky, kompromisy, intriky. Na vídeňském dvoře byly dvě party, matčina a moje. Potom vznikla i třetí strana kancléře Kounice. Skončily velké evropské války, prohráli jsme, co se dalo, a přišly roky míru. Prozřetelnost (ten výraz se mi líbí!) nám poskytla příležitost, abychom ze slepence provincií, etnik a kultur, jakým je mocnářství Habsburků, vytvořili moderní centralizovaný stát. Patnáct let jsem se o to snažil. Patnáct let jsem bojoval, vyhrával a prohrával, postupoval a ustupoval. Rozum proti citům, pořádek proti laskavosti.

Svou matku jsem mnohdy nemiloval, a stejně tak jsem ji mnohdy miloval. Byla to prostě moje matka. Nepřestala mě milovat, i když jsem k ní cítil zlost a nenávisť a přál jí smrt. Nic není bílé ani černé. Všechno je v odstínech šedé a člověk je při hledání správného odstínu ponechán sám sobě.

Kolikrát se mě dotkla láska? Určitě jednou, možná dvakrát v životě. Potom mi Bůh vzal milovanou první ženu a dcerku, nemilovaného otce, nemilovanou druhou ženu. Přestal jsem milovat i Boha. Už jsem se ho jen bál.

Zůstala mi jen matka.

Umírala dlouho, celé dny, lapala po dechu, tlustá a nepěkná, v nevětraných temných prostorách Hofburgu v rámci divadla, jaké podle španělského protokolu představuje smrt panovníka. Byl jsem vedlejší postavou v posledním výstupu této hry. Spával jsem na pohovce nebo v křesle vedle ložnice, abych nakonec nevyspalý zažil poslední dialog, nesmyslný jako samo umírání. („Vaše Veličenstvo, špatně se vám leží?“ — „Ne. Dost dobře na to, abych umřela.“) Nikdy jsem nezažil zblízka, jak se umírá. Chytil jsem matku za ruku. Najednou její pokožka chladne, skoro jsem se lekl, že její ruka i s mou se promění v kámen. Rychle jsem matčinu ruku pustil. Poklesla jako hadrová.

Každá smrt je důkazem Boha.

Po týdnu jsem psal mladšímu bratru Leopoldovi, velkovévodovi toskánskému:

Smuteční obřady mě tak rozrušily, že jsem se k Tobě sotva zmohl na nějaké slovo. Pohřby jsou to nejstrašnější, co si člověk může představit. Ztratit matku, které jsem byl po dlouhé roky oddán, která byla součástí mého života a které děkuji za toliké dobrodiní — je nepochopitelné a nepředstavitelné. Moje životní plány, všechno je v troskách a teď jsem se ocitl na světě úplně sám. Prozřetelnost mi vzala manželku a dítě, otce i matku. Toužím udržet si aspoň Tvoje přátelství... prosím Tě o to z celého srdce. Důvěřovali jsme si od dětství, tisíce důkazů Tě musely

přesvědčit. Jedině Tvoje přátelství a moje životní poslání mi může udělat život snesitelným. Z hloubky srdce Tě pozdravuji, můj drahý bratře!

Nemůžu usnout, převaluji se na tvrdém lůžku (dvořané se mi posmívají, spávám na slamníku jako moji vojáci), zbytečně natahují ruku, nemám vedle sebe nikoho, kovová postel je úzká jako rakev. Noci plné nelogických snů, útržků, obrazů. Leopold. Můj bratr Poldi. Dávná vzpomínka. Matka nás jako mladíky vyslala do severouherských hornických měst, abychom se seznámili s nejnovějšími technologiemi. Sluncem zalitý kopec kdesi nad Banskou Štiavnicí, dole klope zázračný vodosloupcový stroj, mezi jedlemi a smrky umělé vodní nádrže. Horký červenec, košile propocené. Stojíme na temeni hory, můj bratr v rukou zápisník s nákresy čerpacích strojů. Pod nohama skalnatá, skrz naskrz provrtaná země, šachty a štoly. Nejvýnosnější doly na zlato a stříbro v monarchii byly před krachem. Zaplavovala je voda, těžaři bankrotovali. Tehdy se dolů ujal stát, dvorská komora. Náš otec dal volnou ruku vynálezům, strojníkům, přírodovědcům. Bratři Hellovi dali postavit desítky umělých vodních nádrží a odvodních kanálů. Čerpacími stroji doly zbavili vody a těžařské podniky se staly znovu rentabilními. Nezasloužily se o to city, vzdychání, pokora před přírodou, ale rozum. Filozofie těžby skrytých pokladů. Nejcennější poklady se skrývají v lidských hlavách. Řešení se dají vytěžit z lidského rozumu. Svět kolem nás je možné změnit.

Spouštěli jsme se strmým chodníkem k umělému jezeru s divným jménem Klinger. V mysli mi cinkala osvobozující myšlenka: Svět je možné změnit. „Závidím ti, Poldi, už brzy budeš vládnout.“ Mladý Leopold měl odjet do Florencie jako

velkovévoda toskánský, které náš otec kdysi získal výměnou za rodné Lotrinsko. „Pokusím se tvoje *Blouznění* uvést do života,“ odvětil Poldi. Ach, mladické *Rêveries*, francouzsky sepsané myšlenky o proměně našeho mocnářství. Bylo mi osmnáct. Nadchla mě vize, že vládce je Bohem pověřen změnit svěřenou zemi v moderní stát šťastných poddaných, rovných si před Bohem i před zákonem, zbavených útlaku degenerované šlechty a vyzbrojených vědomostmi, které jim umožní stát se svobodnými a bohatými. Psal jsem *Blouznění* po nocích a předložil jsem je matce. Měl jsem ideu a chtěl jsem ji uskutečnit.

Uplynulo patnáct let. Dnes Leopoldovi závidím. Můj mladší bratr je dlouho šťastně ženatý — aspoň se to tak zdá. Jeho Marie Louisa, dcera španělského krále, mu porodila šestnáct dětí, z toho jedenáct synů! Je sám svým pánem, rozhoduje v malé toskánské zemi podle svého rozumu. V politice dosáhl více než já. Může si do deníku zaznamenat víc úspěchů než nezdarů. Mých patnáct let společné vlády s matkou byla léta utrpení, kompromisů. Před pěti lety, právě na Vánoce, jsem byl na pokraji zhroutil. Prosil jsem císařovnu matku, aby mě zbavila břemene společné vlády. Chtěl jsem se stáhnout někam do ústraní. Zkoumat, proč mě Bůh tak zkouší a trestá. Kancléř Kounic a císařovna mě prosili, abych zůstal. Zůstal jsem.

Kdysi jsem v dopise napsal, že mi v životě zůstaly jen dvě lásky: láska k matce a láska ke svěřenému státu. Matka a stát — dvě milenky.

Kožená matrace vycpaná slámou mě tlačí u srdce. Musím se obrátit na pravý bok, abych usnul. Teď mi zůstala jen jediná milenka, blaho státu. Co mi tu pomůže láska?

Konání dobra nevyžaduje lásku, spíš bystrý rozum. Vytrvalost. Zbavit se nadbytečných emocí. Rozlomit okovy soucitu.

Zasmát se překvapenému okolí. Neochvějně kormidlovat loď k vytčenému cíli. Nebát se rozbouřených vln. Slzy jsou také jen slaná tekutina.

Konečně jsem sám. Kolik času mi zbývá k uskutečnění snu? Nesmím ztratit ani chvíli. Teď, anebo nikdy.

Kde začnu? Kam nasměruji první úder? Sám jsem to ještě nevěděl, ale potěšila mě představa, jak se s chutí zasměju všem překvapeným okolo sebe. Vzápětí usínám.

Píseň chodby

Čekající se uctivě rozestupovali, lokty měl od omítky zanedbaných zdí. Císař se prodíral k tajemníkovi. Nad zástupem čekajících v kontrolní chodbě se vznášel divný pach, na chvíli se mu zatočila hlava.

„Ulevilo se mi,“ řekl zrzavému tajemníkovi. „Nepotřebujete si odskočit?“ Mladík zavrtěl hlavou. „Chodím dost často. Asi jsem prochládl na manévrech. Takže, pokračujme.“

Z mumraje čekajících se vydral trochu chraplavý hlas, táhla a smutná melodie se dostala až pod klenbu dlouhatánské chodby.

„Ticho tam!“ zakřičel zrzek. Hlas zeslábl, ale neutichl. Dlouhý zástup čekajících se vrtěl a mumlal bez náznaku změny.

„Nechejte je. Hudba léčí,“ řekl císař nepřítomně. „Je tam nesnesitelný smrad a špína. V našem paláci. Očekávám nápravu.“ Zrzek nad stolkem znervózněl.

„Ty věci... ehm — exkrementy... odjakživa, vždy...“

„Od věků smrděly, že? Jenže odteď už nebudou. Chce to jen trochu více vápna, mladý pane.“ Zrzavý Vídeňan neurozeného původu, s čerstvým licenciátem práva v kapse, skoro srazil podpatky. Císař se usmál. „Jaké případy jste zatím vyřídil?“

Tajemník nahlédl do poznámek a referoval. Vdova po zaměstnanci města Vídně. Její manžel, topič a údržbář na magistrátě, zemřel na tuberkulózu. Mají šest dětí. Vdova bez příjmu. Ze služebního bytu ji vyhodili. Muž pracoval dvacet šest let. Důchod minimální. Vdovský — nula.

„Jak to, že nula?“

„Důchody se vyměřují podle třídy. Topiči, uklízeči jsou nejnížší třída.“

„Tedy čím vyšší úřednická třída, tím vyšší důchod. Vyrábíme z bohatých ještě bohatší a z chudých ještě chudší. Vtipné!“ Ohlédl se po dlouhé řadě. „Která to je?“

„Ta ve žlutém plášti, tam u okna.“

„Docela zachovalá, pěkná ženská...“ usmál se. „Takže výše důchodu nezávisí na délce zaměstnání?“ Zrzek přikývl. „Úředníkovi na vysokém postu stačí odpracovat několik let a dostane vyšší důchod než městský sluha po dvaceti pěti letech služby?“ Zrzek znovu přikývl. Císař se zachechtal. „Absolutně špatný systém. Změníme ho. Pojdme dál.“

Zrzek pokračoval. Stížnosti svobodného královského města Bardějov proti zrušení odvěkových práv řemeslných cechů. Selští synkové osvobození od roboty pro zeměpány se stávají řemeslníky a konkurují starým cechovním mistrům. Ve městě je nadbytek holínek.

„Ať je prodají v sousedním městě.“

„Nemohou, Veličenstvo. Přístupu na trh v sousedním městě zabraňují vysoká cla.“

Josef bouchl do stolku.

„K čertu se všemi jejich výsadami! Jsou to blázni. Nevědí nic o hospodářství. Cechy zrušíme. Připravte návrh dekretu.“ Otřel si čelo. „Pojďme dál.“

Zástup v kontrolní chodbě se posouval nesnesitelně pomalu. Lidí s nadějí přibývalo jen pozvolna.

„Ty jsi ten zpěvák?“

Muž v plášti s hustou kožešinou přikývl.

„Vyznám se trochu v hudbě. Hraji každé odpoledne na spinet. Jen tak pro zábavu,“ řekl císař pobaveně. „Smutná píseň. Máš se tak špatně?“

Muž v kožichu se narovnal: „Mám se špatně, Vaše Milosti. Máme se špatně. Už před dvěma lety jsem hledal spravedlnost ve Vídni. Chtěl jsem podat stížnost císaři pánu, ale nepustili mě k němu.“

„Odkud jsi?“

„Z Dácie,“ mávl rukou neurčitým směrem. „Německy té provincii říkáte Sedmihradsko. Transylvánie.“ Chlap mluvil lámanou němčinou. „Jsem z vesnice Albac. Všichni tam jsme Valaši.“

„Rumuni,“ doplnil císař. „Němčina ti jde těžko. Francouzsky asi neumíš. Zkus mluvit po vašem. Máte tam mnoho latinských slov.“ Císař zkoumal pod hustým černým obočím Rumunovy oči. „Tak spust'! Máš problémy s maďarskými zeměpány, protože jsi pravoslavný a jako sedlák musíš pro pána hodně robotovat, že?“

„Jsem pravoslavný, Vaše Milosti, ale nejsem sedlák. Jsem...“ muž zaváhal, „vystudoval jsem. Vyznám se v našich kostelích. Jsem zpěvák.“

Císař ožil. „Skvělé! Povědej! Ve vašich chrámech nesmíte používat hudební nástroje. Jak se vlastně jmenuješ?“

„Nicola Ursu, prosím.“ Mladý tajemník si jméno zapsal. Rumun potěšeně pokračoval. „Mnozí mě znají pod jménem Horea.“ Pokynul k zrzkovi a ten přezdívku připsal.

„Horea? Co to znamená?“

„Horea je táhlá smutná píseň.“

Císař se rozesmál.

„Takovou píseň jsi zpíval po celou dobu na chodbě? Jsi zábavný chlapík, Horeo.“ Poklepal ho po rameni. „Proč jsi smutný, Horeo? Předpokládám, že jako Rumun nemáš rád naše Sasy, protože si pohodlně žijí ve městech, jako kupci zbohatli a požívají našich plných práv a ochrany. Stejně tak nemáš rád maďarské šlechtice, patří jim vaše vesnice, musíte pro ně robotovat a nejsou k vám nejpřívětivější. Navíc jsou to katolíci a pravoslavnou víru považují za schizmatickou. Mám pravdu?“

Nicola Ursu zvaný Horea se zavrtěl.

„Máte pravdu, Vaše Milosti. Naši lidé se opravdu cítí ukřivděni. Ve všem. Vím věci, které by císaře pána zajímaly. Nejsem jen zpěvák. Vyznám se i ve stavbě kostelů. Stavím Boží stánky ze dřeva. Dřevo je teplejší než mramor. Chodím po Dácii a vidím strašné křivdy, nepořádky.“ Upřel na Josefa i na zrzka pichlavé oči. Přes dva týdny putujeme do Vídně. Byl bych rád, kdybyste mé stížnosti předali Jeho Milosti císaři.“

„Jeho císařsko-královskému Veličenstvu,“ opravil ho Zrzek.

„Já jsem císař, Horeo.“

Horea se v kožichu zachvěl. Císař Josef čekal, že muž padne na kolena, ale nepadl.

„Vaše Milosti, Veličenstvo!“ Rumunova tvář se rozzářila. „To jsem rád! Tentokrát jsem dlouhé týdny neputoval nadarmo. Věřím, že nám pomůžete. Jste dobrý člověk a my, tam dole, daleko, věříme císaři. Vaši rodiče nás zbavili Turků, znovu